

Inhoudsopgave

7	Voorwoord
9	Wat is Prachtvogels?
11	Wat is de Rode Lijst?
20	Prachtvogels
232	Prachtvogels index met vogel info
247	De Prachtvogels-auteur
249	De coauteur & beeldredacteur
250	Hoe Prachtvogels uit het ei kroop
252	Prachtvogels-sponsors
256	Colofon

Steltkluit

Lepelaar

Voorwoord: de waarde van nieuwsgierigheid

Camilla Dreef

Waar komen die groene ‘papegaaien’ vandaan? Een speurtocht in de boeken van mijn opa leerde mij dat het om halsbandparkieten ging. Waarom verstopt een gaai eikels in een bloempot? Na deze vraag schreef ik een werkstuk over gaaien. Wat krijgt een meerkoetkuiken te eten? Deze schoolopdracht leidde tot urenlang kijken naar meerkoeten en hun kuikens. Net als elk kind was ik enorm nieuwsgierig en vooral naar de natuur. Het nam serieuze vormen aan tijdens mijn studie biologie. Ik deed onderzoek naar lepelaars op Schiermonnikoog en leerde voor het eerst ook vogelaars kennen. Van een nieuwsgierig natuurkindje, ontwikkelde ik mij tot onderzoeker en uiteindelijk tot vogelaar. Maar die kinderlijke nieuwsgierigheid ben ik nooit verloren.

Het was door die nieuwsgierigheid dat ik vogels en hun leefomgeving wilde beschermen. We zien vogels elke dag en toch weten veel mensen weinig over hun leven, laat staan wat ze nodig hebben om te overleven. Vogels vertellen ons hoe het met de wereld gaat die we samen delen. We zouden er wijs aan doen om naar ze te luisteren, maar dan moeten we daar wel ogen en oren naar hebben.

Vogels maken de wereld een stukje mooier. Door de verhalen in dit boek zal er een wereld voor je opengaan waarin je nieuwsgierigheid alsmat aangewakkerd wordt. Hopelijk ga je net zo veel van vogels (en de wereld die wij met ze delen) houden als ik en de makers van dit boek.

Camilla Dreef is ecooloog en ambassadeur voor Vogelbescherming Nederland.

Grutto

Wat is Prachtvogels?

René de Vos

Dit prachtvogelboek lijkt op geen enkel ander vogelboek. Hoewel alle Nederlandse broedvogels van de Rode Lijst stuk voor stuk voor het voetlicht worden gehaald, staan ze daar niet alleen. Ze presenteren zich samen met opmerkelijke, bizarre, ontroerende of schrijnende elementen uit de Nederlandse geschiedenis van hun soort.

Sommige komen aan de hand van hun ontdekker, andere samen met grote namen als Jac. P. Thijsse, weer andere hebben een hilarische anekdote te vertellen, of getuigen van een droevig verlies.

Wat al deze vogels gemeen hebben is dat ze ofwel bedreigd worden in hun bestaan, ofwel succesvolle nieuwkomers zijn die door hun nog geringe populatie-omvang kwetsbaar zijn. Door het boek heen wordt steeds duidelijker dat bijna alle vogels in de knel zijn gekomen door de manier waarop wij met de natuur zijn omgegaan. Maar we lezen ook over mensen die zich onvermoeibaar inzetten voor herstel van biotopen.

De verhalen die deze vogels vertellen – zelfs de meest droevige – zijn zonder uitzondering onderhoudend, de manier waarop de vogels zich visueel presenteren is van grote klasse.

Handleiding

Dit boek is ook een kleine reis door de tijd. Een reis van 2006 tot in 2024. En dat betekent dat sommige kleinere elementen gedateerd zijn. Bij de aflevering *griël* bijvoorbeeld lees je: 'Vogelbescherming heeft dit jaar, 2006, Kust & Duin als thema.' Aan dat soort tijdgebonden zaken hebben we niet gesleuteld. Verwijzingen die niet meer werken, zoals achterhaalde websites, hebben we wel weggehaald. Ons advies: Lees elk verhaaltje door een bril van die tijd. In hun originele vorm komen ze best tot hun recht. Nieuwsgierig naar de actuele status van een vogel? Ga naar www.vogelbescherming.nl/vogelgids. Zo is deze gebundelde serie een prachtboek geworden dat zich op het nachtkastje net zo thuis voelt als op de salontafel. Maar dat dus vooral heel leuk is om te lezen – en om je te vergapen aan vogelfotografie van wereldklasse.

Ooievaar

Wat is de Rode Lijst?

Hans Peeters, natuurschrijver en coauteur

De Prachtvogels in dit boek zijn stuk voor stuk soorten die op de Rode Lijst staan of tot voor kort stonden. Waarom staat een vogel op die lijst en wat betekent dat? Simpel; vogels die kwetsbaar zijn, bedreigd worden of zeldzaam zijn, komen op de Rode Lijst van Nederlandse broedvogels. Dat laatste is een belangrijke voorwaarde: ze moeten hier wel broeden. De befaamde liervogel van Sir David Attenborough zul je dus tevergeefs op de lijst zoeken.

Dankzij deze lijst weten we welke soorten extra beschermingsaandacht behoeven. Vrijblijvend is zo'n Rode Lijst zeker niet. De overheid heeft zichzelf verplicht om zich in te zetten voor de soorten waar het slecht mee gaat. En voor Vogelbescherming is de Rode Lijst een prima leidraad om haar prioriteiten te stellen. Hoe pakt dit in de praktijk uit?

Als klein jongetje reed ik met mijn moeder op de fiets van Dongen naar Dussen, om daar naar broedende ooievaars te kijken. Het nest bevond zich op het gelijknamige kasteel; midden jaren zestig was dit een van de weinige plekken waar in Nederland nog ooievaars broedden. De soort werd in 1995 op de toenmalige Rode Lijst opgenomen, omdat de ooievaar als broedvogel vrijwel uit ons land verdwenen was. Vogelbescherming had dit al zien aankomen en in 1969 het ooievaarsdorp Het Liesveld opgericht. Hier werden ooievaars in gevangenschap gehouden. Succesvolle broedparen werden uitgezet in één van de twaalf buitenstations; de jongen die daar geboren

werden mochten in vrijheid hun eigen weg kiezen. Aanvankelijk keek men sceptisch tegen dit plan aan, maar het werd een succes. Het aantal ooievaars nam gestaag toe en veel jongen volgden hun instinct; ze gingen voor de wintermaanden op trek naar Afrika. In diezelfde tijd nam de aandacht toe voor verbetering van de waterkwaliteit in ons land. Geleidelijk zagen we weer meer kikkers en andere amfibieën in onze polders. Ooievaars hadden het daardoor steeds beter naar hun zin. Het project bleek zó succesvol dat na verloop van jaren de buitenstations gesloten konden worden. Nu broeden er tussen de 1450 en 1650 paren in Nederland. Ooievaars zijn gelukkig al lang geen zeldzaamheid meer in ons landschap. Sinds 2004 komt de soort daarom niet meer voor op de Rode Lijst.

Soortbeschermingsplannen

Zo zijn er meer succesverhalen waaruit blijkt dat beschermen helpt. Dat van de kerkuil bijvoorbeeld. Tot de jaren vijftig van de vorige eeuw telden we minstens 1500 tot 3000 paar kerkuilen. In 1980 waren het er nog maar 100. Verschillende oorzaken stapelden zich op: effectieve muizenbestrijding, herinrichting van het platteland met minder ruige hoekjes, de strenge winters van 1963 en 1979 en gebrek aan broedgelegenheid. Open toegangen tot kerken en boerderijen werden afgesloten om te voorkomen dat duiven en kauwen er hun intrek in namen. Maar daardoor konden ook kerkuilen hun favoriete onderkomens niet langer betrekken.

Sjoerd Braaksma (†1999) en Johan de Jong (†2022) begonnen met het promoten van speciale nestkasten. En met succes. Nu broeden er weer 1500 tot 1600 paar kerkuilen in ons land. Sinds 2017 staat ook de kerkuil niet meer op de Rode Lijst. Beschermen werkt, dat is duidelijk. Maar al doende kwam men er ook achter dat het redden van individuele soorten een wel heel intensieve manier van beschermen is. Per soort ben je al gauw een jaar of tien bezig voordat er succes geboekt kan worden. Als je weet dat er 57 soorten op de Rode Lijst van 1995 stonden, hoef je geen rekenwonder te zijn om te snappen dat we vreselijk veel tijd te kort zouden komen, om al deze soorten individueel te redden.

Biotoopbescherming

Het idee won terrein om meer in te gaan zetten op het beschermen van biotopen en leefgebieden van bedreigde vogelsoorten. Zo ontstond het idee om voor de ijsvogel beken en riviertjes weer te laten kronkelen. Daarvan zouden ook andere vogels profiteren, zoals de grote gele kwikstaart. De kanalisering van natuurlijke wateren – in de tweede helft van de vorige eeuw massaal toegepast – werd nu weer ongedaan gemaakt. In kronkelende beken ontstaan stroomversnellingen in de bochten die voorkomen dat het water 's winters te snel bevriest. Door ook nog her en der bomen om te trekken, kunnen ijsvogels nesten bouwen tussen de wortels en in de rechte oevers, die dankzij de stroomversnellingen uitgesleten worden. Broedden er in 1995 tussen de 125 en 250 paar ijsvogels, inmiddels zijn dat er 425 tot 1250, afhankelijk van de winteroverleving. Maar op de Rode Lijst zien we hem dus niet meer.

Ook de lepelaar is zo'n succesverhaal. In 1994 stond hij op de Rode Lijst; in die tijd telde ons land ongeveer 700 paar lepelaars. Ze concentreerden zich in broedkolonies op het Zwanenwater, Naardermeer en de Oostvaardersplassen. Een van de problemen was het gebrek aan voedselaanbod. Lepelaars foerageren graag in sloten op, onder andere, stekelbaarsjes. Dat zijn kleine trekvissen die vanaf de Noordzee de binnenlandse sloten inzwemmen. Met het hermetisch afsluiten van de kustlijn, konden deze trekvissen niet langer het binnenland bereiken. Natuurbeheerders gingen aan de slag en legden op tal van plaatsen langs de kust vispassages aan. Stekelbaarzen en andere trekvissen konden nu weer het binnenland intrekken.

In diezelfde tijd, eind jaren negentig van de vorige eeuw, was de vos sterk in opkomst. De roofdieren trokken van de hogere zandgronden in het midden en oosten van het land naar de moeras- en duingebieden in het westen. Ze bereikten onder andere de hiervóór genoemde lepelaarkolonies. Omdat lepelaars grondbroeders zijn, waren ze een gemakkelijke prooi voor de vos. Het gevolg was dat de lepelaars zich in paniek over het land verspreidden waar ze zich dankbaar op de overal weer rondzwemmende stekelbaarsjes stortten. Lepelaars hebben van deze les geleerd en tegenwoordig broeden ze op het vasteland bijna overal in bomen en op eilandjes. Veilig voor vossen.

Tegenwoordig tellen we, verspreid over het gehele land, 3400 tot 3900 broedparen. In 2004 werd de lepelaar van de Rode Lijst afgehaald.

Ijsvogel

Lepelaar

Betekenis van de Rode Lijst

Het beschermen van Rode Lijstsoorten – populair: Rode Lijsters – werkt niet altijd. Dat blijkt alleen al uit het feit dat op de laatste nieuwe Rode Lijst, die van 2017, niet minder dan 87 soorten een plaats kregen. Dat is bijna de helft van alle in ons land broedende soorten! Hoe wordt bepaald welke soorten op de Rode Lijst terecht komen? Het opstellen van zo'n lijst is een verplichting vanwege de Europese Vogelrichtlijn. De vereniging Sovon Vogelonderzoek Nederland inventariseert al vijftig jaar lang alle vogels in Nederland. Dat gebeurt niet alleen door de 70 medewerkers, maar vooral door een netwerk van 5000 vrijwillige vogeltellers. Uit die tellingen blijkt met welke soorten het goed gaat en met welke minder goed of ronduit slecht. Aan de hand van de broedvogeltellingen wordt de Rode Lijst opgesteld van vogels die in de gevarenzone zitten. Deze Rode Lijst wordt officieel vastgesteld door de rijksoverheid, die zich daarmee ook verbindt om zich in te zetten voor deze soorten.

Voor Vogelbescherming is de Rode Lijst een belangrijk instrument om te bepalen op welke soorten extra ingezet moet worden. Elke tien tot vijftien jaar verschijnt er een nieuwe Rode Lijst, waarmee de status van de Nederlandse broedvogels geactualiseerd is. Soms konden er soorten van de lijst af, zoals de ooievaar, kerkuil, lepelaar en ijsvogel. Maar er komen ook soorten bij omdat ze in aantal zorgelijk achteruit zijn gegaan: wulp, torenvalk en grote lijster bijvoorbeeld. Gelukkig komen er daarnaast nieuwe soorten als broedvogel naar Nederland, zoals de slechtvalk, zeearend en grote zilverreiger. Maar hun aantallen zijn nog

relatief klein en daardoor zijn het kwetsbare soorten. Ze hebben nog extra aandacht nodig en dus staan ook zij op de lijst.

Veranderende landschappen

Nederland heeft van oudsher een grote aantrekkingskracht op broedvogels, dankzij de grote diversiteit aan landschappen. De Rode Lijst is nog nooit zo lang geweest als nu en dat betekent dat er iets behoorlijk mis lijkt te zijn met dat landschap. Of beter gezegd: met de verschillende landschappen die we rijk zijn. Een scala van omstandigheden en ontwikkelingen hebben tot de huidige situatie geleid: landgebruik, waterbeheer, milieuvervuiling, infrastructuur, natuurbeheer, maar ook de klimaatverandering en toegenomen recreatiedruk.

Kusten en duinen waren lang een dynamisch gebied. Onder invloed van de zee, het weer en zandverplaatsingen ontstonden duinen en eilandjes. Kwelders, grienden, wadden en zandplaten vormden voor veel vogels belangrijke rust-, voedsel- en broedplaatsen. Onze kusten zijn echter voor onze veiligheid met *kunstwerken* steeds verder aan banden gelegd. Zand stuift nauwelijks nog en duinen vergrassen bij gebrek aan dynamiek. En ook hier: toegenomen toerisme en grote recreatiedruk langs de kust spelen veel kustvogels parten. Voor broedende strandplevieren en dwergsterns bijvoorbeeld is nog nauwelijks een rustig stukje strand te vinden om te broeden. Rode Lijstsoorten als dwergstern, blauwe kiekendief, bontbek- en strandplevier, tapuit en velduil hebben het daardoor zwaar. Maar de aanleg van nieuwe broedgebieden biedt gelukkig perspectief. Zoals binnen-

dijkse schelpen- en zandeilanden, waarvan Utopia op Texel een mooi voorbeeld is. Of de nieuw aangelegde eilandengroep Marker Wadden voor de kust van Lelystad. Ze bieden kwetsbare broedvogels van onze stranden toch weer mogelijkheden. En het mooie is: deze voorbeelden zijn ook nog eens goed beleefbaar door de ecotourist.

Zoet water en moeras zijn van oudsher kenmerkend voor Nederland. In de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw was het onder andere door waterverontreiniging triest gesteld met onze moerassen en waterrijke gebieden. Maar het ontstaan van de Oostvaardersplassen en groot-schalige natuurontwikkeling zoals Ruimte voor de Rivier hebben veel water- en moerasvogels goed gedaan. Zeearend, grote en kleine zilverreiger zijn voorbeelden van wat er in het verschiet kan liggen voor meer soorten. De opkomst van de steltkluut is hoopgevend en dat de aantallen broedende roerdampen meer dan verdubbeld zijn is ronduit fantastisch. Het zou geweldig zijn als op de volgende Rode Lijst roerdomp, snor en grote karekiet zouden ontbreken; vanwege hun succes.

Ongeveer 14% van ons landoppervlak bestaat uit **heide en hoogveen**. Begin vorige eeuw werd heide nog geplagd en hoogveen gestoken. De plaggen werden vermengd met runder- en schapenmest en als ruige mest op akkers uitgestrooid. De hoogveenplaggen werden als turf opgestookt. In de loop der jaren raakten de heidevelden overwoekerd door het pijpenstrootje en hoogvenen werden ingenomen door brandnetels en braamstruiken. Tegenwoordig worden deze gebieden als natuurgebied beheerd; een deel is ook in gebruik

als militair oefenterrein. De opleving van draaihals en nachtzwaluw in deze gebieden is hoopgevend. De teloorgang van duinpieper en korhoen ronduit desastreus.

Onze **bossen** hebben in de loop van hun geschiedenis goede en slechte tijden gekend. De meeste bossen zijn momenteel tussen de 40 en 80 jaar oud. Door de jaren heen hadden ze te lijden onder een slechte waterhuishouding, vermesting, verzuuring en neerslag van stikstof. Waar vroeger vooral ingezet is op productiebos, dat na bijvoorbeeld een storm keurig aangeharkt werd, daar kiest de beheerder tegenwoordig meer voor gemengde bossen. Omgewaaiden bomen laat men gewoon liggen. Bosvogels als havik, buizerd en spechten profiteerden hier al van. Maar dat soorten als grauwe vliegenvanger, matkop, ransuil, wielewaal en zwarte mees nu voor het eerst op de Rode Lijst staan is juist weer zorgwekkend.

De grootste klappen vallen op het **boerenland**. Sinds de intensivering van de landbouw en vee-teelt, die vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw is ingezet, zien we steeds meer plattelandsvogels in aantal afnemen. Gebruik van kunstmest, verlaging van het waterpeil, snelgroeiend monotoon raagrass, waar geen kruiden tussen groeien en geen insecten op af komen en vooral het voortdurend maaien waarbij nesten en jongen sneuvelen; het zijn allemaal belangrijke negatieve factoren. Weidevogels, de grutto voorop, hollen jaar na jaar rap in aantal achteruit. De decimering van patrijzen en veldleeuweriken is niet minder schrikbarend. Hoewel de landbouw een belangrijke oorzaak is van de achteruitgang van veel vogels, valt

Grutto

dit de boeren niet te verwijten. Zij zijn een spelelbal geworden van de overheid, maatschappelijke en economische druk. We hebben met z'n allen de verantwoordelijkheid en plicht om de landbouw weer in balans te brengen met de natuur.

Geen enkel leefgebied is zo sterk in omvang gegroeid als het **stedelijk gebied**. Dat Nederland uit zijn jasje groeit, heeft zijn weerslag op de vogels in stad en dorp. De kuifleeuwerik is uit ons stadsbeeld verdwenen en de huiszwaluw heeft het moeilijk. Wie had kunnen vermoeden dat de huismus ooit op de Rode Lijst zou worden opgenomen? Aan de andere kant: veel mensen dragen de stads- en tuinvogels een warm hart toe. Nog nooit hingen er in Nederland zoveel nestkasten en niet eerder werden tuinvogels op zo'n grote schaal in de winter bijgevoerd.

Prachtvogels om van te genieten

Met de Rode Lijst in de hand bestaat het risico om uit te wijden over de oorzaken van de achteruitgang van de diverse soorten. Een weinig vrolijk verhaal, waarbij schrijver én lezer in mineur dreigen te vervallen. In dit boek Prachtvogels worden onze vogels door een andere bril bekeken. Elke vogelsoort vertelt een eigen verhaal, soms bizar of ontroerend maar vaak ook hilarisch of optimistisch. De verhalen die deze vogels vertellen – zelfs de meest droevige – zijn zonder uitzondering onderhoudend en een genoeg om te lezen. Veel leesplezier!

Huiszwaluw

prachtvogels

Een specialist in nood

*In 2006 besloot de redactie van het magazine **vogels** om alle vogels van de Rode Lijst voor het voetlicht te halen. Een operatie die tot in 2025 zou gaan duren. Daarmee was het een van de langst lopende rubrieken in een Nederlands tijdschrift. De spits werd afgebeten door de grote stern.*

Specialisten hebben het zwaar. Hun kunsten zijn vaak spannender of eleganter dan die van de generalisten, maar oh wee als de omstandigheden veranderen. Dat kan hun ondergang betekenen. De beeldschone grote stern vecht al een halve eeuw om aan dat lot te ontkomen. Maar het wil nog niet erg vloten. In de jaren vijftig van de vorige eeuw broedden er zo'n 40.000 paartjes grote stern langs de Nederlandse kust. Dat was driekwart van de Europese populatie. Goed tien jaar later waren er nog 865 paren over. Giflozingen op zee hadden de soort bijna uitgeroeid. De zee herstelde zich redelijk, met de grote stern ging het heel veel moeizamer.

De Belgische ornitholoog Eric Stienen probeerde op het onbewoonde Waddeneiland Griend een vinger te krijgen achter het hoe en waarom. Hij stelde vast dat de grote stern vooral te lijden heeft van zijn specialismen. In het verre verleden deed hij er zijn voordeel mee. Nu keren die talenten zich tegen hem. De grote stern is gespecialiseerd in het vangen van haringachtige vissen. Die zijn er nog maar weinig, onder meer door overbevissing. Noodgedwongen schakelde hij over op zandspiering; een veel kleiner visje.

Maar specialist grote stern mist een attribuut dat de meeste andere zeevogels wél hebben; een krop. Hij vliegt dus erg te koop met zijn prooi als hij onderweg is naar zijn kroost. Dat hoeft een kokmeeuw maar één keer te zien. Een haring is de kokmeeuw te veel, maar een spiering grist hij met gemak uit de bek van een grote stern.

Ze hebben geprobeerd hun voederstrategie aan te passen, de grote sterns. Het is een gecompliceerd verhaal, maar op de keeper beschouwd heeft het weinig opgeleverd. Veel sternkuikens raakten ondervoed en gingen dood. Dat is een belangrijke reden waarom de populatie blijft hangen rond de 17.000. Als beschermer zou de moed je in de schoenen zinken; wat moet je doen aan te weinig haring? Maar ecologen denken dat er nog meer aan de hand is en misschien dat op andere punten sneller winst te behalen valt voor de grote stern.

Daar focust Vogelbescherming nu op. De wetenschap wordt gevraagd om alle kennis te bundelen, zodat er mogelijk in samenwerking met de Belgische BirdLife Partner beschermingsacties voor de grote stern geformuleerd kunnen worden. Wat grote sterns betreft houdt de kust immers niet op bij het Zeeuwse Cadzand.

Het brandend zand van de griel

‘Overdag slapen ze op de platte daken der huizen, maar ’s nachts maken ze jacht op scorpioenen en duizendpoten in de maanverlichte tuinen. Een prachtige vogel, iets kleiner dan een wulp, met een korte pleviersnavel, een dikke ronde kop en grote, wonderlijk citroengele ogen als van een uil.’ Zeldzame vogels zijn vaak fascinerende vogels. De griel bracht natuurfotograaf Nol Binsbergen al in vervoering vóórdat de soort als broedvogel in Nederland uitstierf. Het laatste nest werd precies vijftig jaar geleden gevonden, in de Hollandse duinen. Twintig jaar eerder had Binsbergen er in zijn schuilhutje de wonderlijke gewoonten van de griel bestudeerd.

Waarom is de griel verdwenen? Omdat het duin van vroeger verdwenen is. Samen met de dynamiek van wind en zee, en samen met het duinkonijn. Waar in de vorige eeuw het zand van de binnenduinen nog vrij spel had, daar ziet het nu groen van gras en struikjes. Teveel van het slechte voor de griel; die wil brandend zand. ‘Want de griel is een echte woestijnvogel’, noteert Binsbergen. In zijn tijd had het binnenduin veel weg van een woestijn. Binsbergen schrijft: ‘Overdag ligt hij te rusten, breeduit in het zachte poederzand, laat zich warm stoven door de zon.’ Pas ’s nachts gaat de griel op jacht. Niet op scorpioenen en duizendpoten, zoals in de zuidelijke landen, maar op sprinkhanen, veenmollen, hagedissen en muizen. Met flink wat geluk – dat was vroeger trouwens niet anders – kun je nog steeds een griel

betrappen. Maar broeden doet de soort bij ons dus niet meer. De vogelkundigen zijn somber over het keren van de kansen. Misschien té somber?

We lijken in Nederland terug te willen naar die goeie ouwe woeste duinen van vroeger. Vogelbescherming heeft dit jaar, 2006, Kust & Duin als thema, met een duidelijke wens om de dynamiek terug te brengen. Hetzelfde zie je in het pretentieuze Life-project van Staatsbosbeheer. Die gaat met steun van Europa flink wat duingebied herscheppen. Het zou die intrigerende griel kunnen verleiden om weer ergens in het Hollandse duinzand vrij achteloos haar twee eieren te deponeren. In Engeland is het gelukt en er worden geringde Engelse vogels in Nederland gezien. Misschien komt dan ook dit Binsbergen-beeld weer tot leven: ‘Door plots gevaar overrompeld neemt hij zijn geliefde schuilhouding aan. Dan drukt de griel zich op het zand, met de hals gestrekt, de kop plat op de bodem. Zijn grote gele ogen houdt hij toegesnepen, alsof hij zich bewust is dat die hem kunnen verraden.’

www.heimansenthijssstichting.nl/grielen-in-de-duinen-van-bergen-en-schoor/

Korenwolf helpt grauwe gors

Het aardigste wat je over de buitenkant van de grauwe gors kunt zeggen is: 'Niet echt opvallend met zijn grijsbruin verenkleed'. Al zijn familieleden – geelgors, ortolaan, ijsgors, sneeuwgorst en zelfs de rietgors – zijn heel wat ruimer bedeed. Stuk voor stuk flitsende verschijningen. Maar hij draagt wel een eerlijke naam, die grauwe gors. Kijk eens even goed, liefst bij een lage zon, naar die andere grauwen: franjepoot, gans, klauwier of vliegenvanger. Ze knallen eruit, of imponeren juist door geraffineerde pasteltinten. De grauwe gors is dan inderdaad gewoon... grauw.

Je zou denken dat zo'n onopvallende vogel – groter dan een mus, maar kleiner dan een merel – zich als soort goed moet kunnen redden. Maar de grauwe gors is in 25 jaar tijd héél zeldzaam geworden. In elk geval als broedvogel. Misschien zijn er nog dertig paar, voornamelijk in het Maasdal. 'Ernstig bedreigd' lees je op de Rode Lijst over de status van de grauwe gors; dezelfde status als van zijn bekende neef ortolaan. Beide hebben het té zwaar gekregen door de intensivering van de landbouw. Als zaadeters konden ze ooit goed rondkomen bij rogge- en zomergraanakkers. De maïsvelden van nu hebben gorzen echter niets te bieden, zomin als de zwaar bemeste en bemaaide graslanden.

Het enig bijzondere dat kenners je over de grauwe gors kunnen vertellen is het geluid dat hij maakt; als van een rinkelende sleutelbos. Je hebt nogal wat fantasie nodig om dat te kunnen beamen. Arme vo-

gel; van geen enkele knuffelwaarde en dus gedoemd om eenzaam en alleen uit te sterven.

Maar de grauwe gors heeft steun gekregen uit onverwachte hoek; van de korenwolf, of wilde hamster. Die korenwolf is, net als de grauwe gors, héél zeldzaam. Met krachtig lobbywerk hebben liefhebbers van het zoogdiertje voor elkaar gekregen dat Stichting Het Limburgs Landschap nu drie hamsterreservaten beheert. Het is niet duidelijk of de korenwolven daar al van profiteren, maar akkervogels doen dat wél, de grauwe gors voorop. Hij overwintert hier in snel groeiende aantallen en hij is zelfs terug als broedvogel.

Het geheim zit in het extensieve beheer. Als de reservaten daar nog geen bewijs van zijn, dan toch in elk geval wél de territoria die dicht bij de Maastrichtse wijk Caberg zijn vastgesteld.

Hier is sprake van 'positieve planologische schaduwwerking' zoals de bekende ecoloog Boena van Noorden het noemt. Het gebied ligt ingeklemd tussen de stad en de grens met België; boeren kunnen er geen kant op met schaalvergroting en intensivering. Dus heeft het landschap hier nog veel van de charme van een halve eeuw geleden, inclusief akkervogels. Zouden ze dat ietsje verderop, in Brussel – waar het Europese landbouwbeleid wordt gemaakt – wel weten?

Luister zelf eens naar die 'sleutelbos' op www.xeno-canto.org/264200

Doodgewoon mussen

Kijk ze zitten; drie vrienden op rij. Een doodgewoon plaatje van doodgewone vogels. Hoewel... zie je zo wel eens roodborsten of merels of koolmezen zitten? Toch ook doodgewone tuinvogels? Mussen zijn helemaal niet gewoon, mussen zijn fascinerend. Ze spreken tot onze verbeelding en roepen de meest warme gevoelens op.

Google maar eens een mus; je krijgt 84 geselecteerde pagina's uit 4.419.695 hits. Minstens vier Nederlandse websites over niets dan mussen. Maar al die belangstelling ten spijt gaan er al een paar jaar lang onnodig veel mussen dood. Niet de mussen die voor de kat of de sperwer zijn, die ongelukkig van het dak vallen of tegen de ruit vliegen. Nee; elk jaar gaan er tienduizenden mussen dood al vóórdat ze geboren kunnen worden. Ze worden zelfs niet eens verwekt. Terwijl dat wél had moeten.

Want de mus hoort de talrijkste vogel van ons land te zijn. Een lekker bruin ding dat voor onze voeten scharrelt, of een patatje van je terrastafel pikt, dat kabaal schopt in de dakgoot en op hete dagen stof doet opwaaien als hij een zandbad in je droge tuintje neemt.

Waarom worden die tienduizenden mussen dan niet verwekt? Omdat hun ouders geen dak boven het hoofd hebben en ook nog eens nauwelijks te eten hadden. Een beetje vogelliefhebber weet dat intussen. En die weet ook dat dit onverwoestbaar brutaaltje sinds 2004 op de Rode Lijst staat. Het bekendste vogeltje van Nederland neemt zó snel in aantal af dat drin-

gend maatregelen nodig zijn. Er moet een oplossing voor het huisvestingsprobleem komen. Heel veel nestkasten bijvoorbeeld, maar ook musvriendelijke renovatiedaken. De nieuwe generaties mus moeten bovendien eten; als dat niet meer op de akkers en in de boerenschuren is te vinden, dan moet het maar uit de winkel komen. Het kost een paar centen, maar vogelvoer is tegenwoordig wetenschappelijk verantwoord en in zo'n sjiek voederkolommetje is het ook nog een lust voor het oog.

Als mus en mens er samen de schouders onder zetten, dan halen we die twee miljoen vogels van vroeger weer; is de mus over twee jaar weer dóóódgewoon. Hoewel... kan een mus echt gewoon zijn? De dichter Jan Hanlo schreef in 1949 de mooiste ode aan de mus die denkbaar is:

“Tjielp tjielp - tjielp tjielp tjielp /
tjielp tjielp tjielp - tjielp tjielp / tjielp tjielp tjielp tjielp
tjielp tjielp / tjielp tjielp tjielp / Tjielp etc.”

Met zo'n tekst ben je toch onsterfelijk gemaakt? In het Natuurhistorisch Museum te Rotterdam liep tot 13 mei 2007 De Grote Huismus Tentoonstelling.

Patrijs als dodo

Heeft een vogel die meer scharrelt dan vliegt óók recht op bescherming tegen uitsterven? Veel mensen vinden van wel; wie betreurt de teloorgang van de dodo nou niet? Van de dodo hebben we alleen een paar botjes over en met heel veel geluk wat DNA. Misschien kan die mysterieuze scharrelaar daarmee ooit uit de reageerbuis worden terug getoverd. Zouden we die moeite ook doen voor de patrijs? Hij mist dat onwaardse van de dodo, maar hij scharrelt wel meer dan hij vliegt en hij loopt ook razendsnel in aantal achteruit. In feite heeft hij de potentie van een dodo, want als er niks verandert zijn er van deze oer-Europese soort over honderd jaar ook alleen maar botjes over – en dan hopelijk ook wat DNA.

De patrijs is weer zo'n echte pechvogel op de Rode Lijst. Gewoon een onopvallende inheemse grondvogel van bescheiden schoonheid. Maar hij heeft wel sappig vlees op borst en dijen. Dat heeft tot een wat gênante situatie geleid. Niet de vogelbeschermers, maar de jagers luidden de noodklok voor de patrijs. Zij hebben in heel Europa uitstekend onderzoek gefinancierd naar de reden van de neergang. Die aap kwam deze maand uit de mouw toen Vogelbescherming de uitkomst van een – in haar opdracht uitgevoerde – literatuurstudie publiceerde. Dries Kuijper, de onderzoeker, was er zelf nogal beduusd van: "Je snapt natuurlijk wel waaróm de jagers zo bezorgd zijn, maar dat neemt niet weg dat hun onderzoek heel verhelderend is." In de jaren vijftig scharrelden er 200.000 broedparen rond in Nederland, nu nog

10.000. De neergang was een drietrapsraket: pesticiden, intensivering van de landbouw en ruim baan voor predatoren. Het cynische aan de situatie is de oplossing.

In Frankrijk, een groot patrijzenland, met minstens een half miljoen broedparen, hebben ze lappen van 1000 hectare van kruidenrijke randen voorzien. Heel even ging het goed met de patrijzen, daarna waren ze verdwenen. De 'reservaten' blijken te werken als luilekkerlandjes voor predatoren; de schaal is te klein om de patrijs veiligheid te bieden. Andere onderzoeken laten zien dat de patrijzenstand groeit als kool wanneer de predatoren consequent worden afgeschoten. Dat is schrikken, want zo willen we in Nederland niet aan natuurbescherming doen. De enig waardige oplossing is een totaal ander landbouwbeleid waarbij de natuur in de herkansing komt. Maar als de patrijs wéér pech heeft, ligt hij al naast de dodo-botjes voordat die herkansing een feit is.

Flodderiaanse steenuil

Het zijn de drolligste scharrelaars rond het huis, nóg leuker eigenlijk dan jonge mussen. Als je ‘buiten’ woont, je tuin iets groter is dan gemiddeld en als je niet gebukt gaat onder een opruim-manie, dan heb je ze ook maar zo te gast: steenuiltjes. Kleine ronde veerbollen – net groot genoeg om een mannenhand te vullen – met van die priemende gele ogen als opgepoetste centen. Je kunt ze leuk observeren want het zijn geen hardvliegers en het laatste stukje van hun run op een prooi doen ze zelfs lopend. Vandaar die wat ongepast lange poten.

Iedereen in zelfs de bescheidenste Landleven-setting zou steenuilen te gast moeten hebben. Het is een minderheidssoort – in aantal gehalveerd sinds de jaren zeventig – die zichzelf alleen overeind houdt als hij een eigen stekkie kan vinden. Veel eist hij niet. Een gat in een oude fruitboom of knotwilg om te slapen en kroost groot te brengen – een nestkast of losse dakpan zijn ook best trouwens – en een gezellig rommelige omgeving. Want een beetje Flodderiaans zijn steenuiltjes wel. Strak, netjes, dichtgetimmerd en opgeruimd, daar houden ze niet van. De moderne landbouw houdt er wél van en daarom gaat het dus ook zó matig met de steenuil dat hij op de Rode Lijst staat. Een Flodderiaanse omgeving biedt leefruimte aan muizen en wormen en grote insecten. Kijk, daar wordt een steenuil vrolijk van.

Om écht van een vogel te houden moet je hem een keer vástgehouden hebben. Collega Frans Buissink had zo’n stinkend jaloers makende ervaring. Als een

van de eersten gaf hij zich over aan ‘participating journalism’. Hij beschrijft hoe hij als assistent van Dr. Fuchs steenuiltjes vangt, meet, weegt en in schoenendozen stopt. Allemaal voor de wetenschap. Hij heeft er een in zijn hand liggen, kijkt hem in de gele ogen. Het verenbolletje slikt en kijkt terug. ‘Wat een vriendelijke warmte straalt dit diertje uit,’ noteert Buissink. En hij is voorgoed verkocht. Als het geen belastende ervaring voor een steenuil is om in de hand van een mens te liggen, dan moet het onmiddellijk verplicht gesteld worden op de basisschool.

Empirisch feit: fysiek contact maakt vrienden voor het leven. En steenuil heeft een paar duizend nieuwe vrienden nodig om een gezond grote familie in stand te kunnen houden. Als vriend krijg je er een boel voor terug. Je ziet de uiltjes rond het huis op jacht gaan, jongen op sleeptouw nemen om ze te leren hoe ze wormen vangen. Soms betrap je ze op een paaltje; knikkebollend in plaats van alert. En als je op een zekere dag denkt; ‘Hé, meneer lijkt wel te scharrelen met een nieuwe dame,’ dan is ook dat Flodderiaanse realiteit. Zijn vorige vrouw heeft waarschijnlijk het leven gelaten bij een ongeluk. Steenuiltjes hebben kleine territoria en op elke hoek zit een geduldige vrijgezel om droeve gaten op te vullen.

